

Vadakat terelő juhász

SZÉCSI NOÉMI: MANDRAGÓRA UTCA 7.

A könyv hátsó borítójának tetején diszkréten bújik meg az ajánlás: 10-től 14 éves korig, ami kultúránk sajátos tradícióját mutatja az olvasás tevékenységére szoktatás folyamatában. Felnőtként jellemzően engedelmeskedünk az ilyen típusú paratextusok előírásainak, határozottan elkerüljük a gyermekkönyvtári részleget és a könyvesboltban a gyerekkönyvek polcait, s csak alapos indokkal lépünk be ebbe a világba: szakmai ártalomból (kutatás, tanítás) vagy sajátos élethelyzetből adódóan (szülőként). Vannak az idő során közeget váltó könyvek is, amelyek valószínűleg a naiv olvasással vannak kapcsolatban: az eredetileg felnőtt közönségnek

készült alkotások esetenként a gyermekek olvasmányává válnak – aminek oka a beleélő olvasásban és a valóságosság problémájában lehet. A gyermekirodalom, illetve a gyermekkönyvek piaca látványosan strukturálódik: részben az intézményesített kötelező olvasmányok lassú mozgása, részben pedig a média radikálisan gyors, gazdasági tényezőktől alapvetően függő alakító tevékenysége hozza létre összetett terét. Különbő irodalmi jelenségek tanulmányozásában talán a gyermekirodalomról való gondolkodás a leginkább személyes, hiszen már akár legelső emlékeink között ott lehet a könyv, az olvasás, a felolvasott szöveg, a könyv mint a kézzel megérintett tárgy, a betű és az illusztráció összefonódásának izgalma. Ez a gazdagság újra rögzül a szülővé válás folyamatában, amelyben az olvasás világosan mutatja meg döbbenetesen szerteágazó funkcióit, például a nyelvi tudatosság, az érzelmi kötődés, a képzelt világok, az emlékezés és a megértés vonatkozásában. Nem utolsósorban azonban a szülő is tanul és bepótol, hiszen újra belép a gyermek kortárs fantáziavilágába és korrepetálja magát akár a hajdan elmulasztott olvasmányokból. S kicsit félve írom le azt az evidenciát, hogy mekkora a szülő felelőssége a könyvek vonatkozásában, az igényesség kialakításában, az olvasás mint tevékenység rögzítésében.

Könnyen lehetne beszélni a *Mandragóra utca* 7.-ről a gyermekirodalom fogalomkészletével a két kislány főszereplő, Ida és Tamara kalandjainak elemzésével, vagy arra hivatkozni azonnal, hogy íme, Szécsi Noémi, tőle immár megszokhatóan, ismét új arcát mutatja meg a regény műfajában, igazodva ezúttal a szülői élethelyzet izgalmaihoz. Ez a regény azonban egyszerűen és mindenekelőtt jó, éppen azzal együtt, hogy alapvetően a gyermeki perspektívához rögzíti a mindentudó elbeszélő világteremtését, ugyanakkor ennek a világnak olyan kereteket ad, amelyek felismerésével a felnőtt olvasó talán otthonosabban érezheti magát saját életében. Nemcsak a feszültségkeltés és a gyermeki izgalom irányából olvasható a történetészövésnek az a vonatkozása, hogy az elbeszélés hosszasan játszik a fantasztikum jó értelemben vett iskolás definíciójával. A racionális szabályok szerint szerveződő világot fokozatosan sértik meg olyan események és jelenségek a regény elején, amelyek döntés elé állítják az olvasót abban a tekintetben, hogy a képzelet játéka-ként vagy egy ismeretlen világ törvényeinek megmutatkozásaként értelmezze a nevezett házsám alatt kibontakozó eseményeket. Azzal azonban, hogy az elbeszélés egyértelműen a csodás elemek megmutatása mellett dönt (például Hermésszel, a rosszindulatúnak tűnő beszélő kutyával, Sanyikával, a hiperaktív, áramfejlesztésre befogott, majd az alvilági kalauz szerepét betöltő hörcsőggel, illetve a boszorkányok, manók, varázslók és vámpírok alternatív társadalmával), nem formál közvetlenül mesevilágot a létezőből. A ma már talán nem is elsősorban az archaikus kultúrából, hanem a populáris médiakultúrából közismert figurák funkciója a regényben nem elsősorban a klasszikus félelemkeltés és saját világunk értékeinek elbizonytalanítása, sokkal inkább egy másik perspektíva megjelenítése, ami a saját és az idegen feszültségére és lehetséges átjárásaira mutat rá. A *Mandragóra utca* 7. kiskorú, vagyis a gyermekhősök nézőpontja a hétköznapi és a csodás – a gyermekirodalomban szinte elvárt – kapcsolatát biztosítja tehát, ugyanakkor a felnőttétől különböző tekintettel szemlélt világot is megmutatja, a leplezni vágyott gyengeségek, vagy akár fájdalmak és nehézségek transzparenssé tételével a magánéletben és a közösségi terekben.

Az ismeretlen és a csodás belakásának lehetősége a fantasztikum feszültségének érzékletes fenntartásával Szécsi Noémi olvasóinak egyébként is ismerős lehet, hiszen akár legutóbbi regénye, a *Nyughatatlanok*, akár az írói pályája első darabjaként megjelent *Finnugor vámpír* ezt a kívülálló vagy legalábbis szélről szemlélődő perspektívát alkalmazza az elbeszélés folyamatában. Nem független ettől, pontosabban ezzel együtt válik igazán hatásossá említett regényeinek jellegzetes nyelvi humora, ami egyértelműen egy szatirikus szemléletmódot tesz érzékelhetővé a kultúra hagyományrétegeinek reflektálttá tételével. A *Mandragóra utca* 7.-nek is sajátja ez a fajta kifejezetten takarékos nyelvi játék, ami természetesen a felnőtt és a gyermek világának távolságából, de talán éppen a humor által biztosított átjárhatóságából, a több szinten olvasás lehetőségéből táplálkozik: „A »Teher alatt nő a pálma« betűit fehérés, fluoreszkáló kartonból vágta ki, ezért nappali villanyfényben nem is érvényesült annyira az osztály jelmondata, mint amikor más évszakokban hirtelen szürke felhők lepik el a derűs eget. Dalma néni – bal kezével a létrába kapaszkodva – eggyel-eggyel gondosan visszaléptette a két gombostűre szúrt gyerekefejet, amelyek a derékhad sereghajtóiként egyelőre alig mozdultak el a startvonalától. Messze lemaradva attól a kétcopfos lányfejtől, amely már a táblázat végén felvázolt – bizonyára teher alatt magasra nőtt – pálmafák alatt hűsölt. Pedig hol volt még a félév vége! Mindenkit – nyilván Dalma nénit is – komolyan aggasztott, merre haladhatnak tovább a hátralévő három hónapban, hiszen a karton véget ért, és a pálmafák oázisán túl csupán a fal sivataga várt.” (25.)

A *Mandragóra utca* 7. kulcsfogalma a – cím által is rögzített – városi tér különleges helye, a jellegzetes nagyvárosi (budapesti) körfolyosós, belső udvaros bérház, amely nem egyszerűen családok lakóhelye, hanem térbeli (épületszintek) és időbeli (múlt és jelen) rétegek egymásra rakódása. Mindez egyszerre idézi a krimik urbánus terének kiismerhetetlenségét és misztikumát, de egyúttal Szécsi Noémi első regényhősnének, a finnugor vámpír Voltamper Jernének a lakóhelyét, vagy gyermekirodalmi párhuzamként Janikovszky Éva *Égigérő fű* (eredeti címén *Málnaszörp és szalmaszál*) című regényének legendás Paripa utca 5.-jét, ahol a nyári szünetben unatkozó Misu képzeletbeli sárkányokkal küzd meg, míg kezdetét nem veszi az igazi kaland: a park, vagyis Poldi bácsi terének beépítése-szimbolikus át-helyezése a belső udvarba. A Mandragóra utca heterotopikus terében az átjárás és a rétegzettség felismerése a hétköznapi élet teréből csak a gyerekek számára lesz adott, s az ő figuráiknak a megformálása és kalandjaik bonyolódása a csattanószerű megoldással teszi igazán a regényt gyermekirodalmi olvasmánnyá. A félelem és a bátorság határán való biztonságos egyensúlyozás, a valóság és a képzelet egymást építő erői, a borzongás mértékének jól megszabott határa, a cselekvések szükségességének felismerése, az értékek egyértelműsége és a kis hősök bántódásának kizárása kötelező elemei a gyermekek által élhető világnak, amit nem érhet transzgresszió. Maga a tér megteremtésének és benépesítésének mikéntje azonban egyértelművé teszi, hogy Szécsi Noémi a kalandokat nem csak egyszerűen a különböző törvényeknek engedelmeskedő világok ütközésein keresztül viszi a megnyugtató epilógus felé.

A látszólag egyszerű, ráadásul mértanilag pontos leírások egyrészt hihetetlenül érzékletes módon teremtik meg a városi terek atmoszféráját, amelyben az ottho-

nosság és az idegenség egyaránt jelen van: „Ha az ember a régi, repedezett kockakövel kirakott udvar közepén állva annyira hátraveti a fejét, hogy kis híján bele-török a nyaka, akkor valahol a hatodik emelet és a tetőterasz tujái felett láthat oda-fenn egy zsebkendőnyi szürke eget.” (21.) Ez a kettős természet, illetve a terek időbelisége (múltja, története) teszi a cselekményben motiválttá a csodás elemek megjelenését, amelyek magától értetődően válnak teljessé a hétköznapiból csodássá alakuló szereplőkkel. Ez az átalakulás egészen egyszerűen zseniális, ugyanis nem feltétlenül automatikus, amelyik szereplőnél azonban bekövetkezik, annak a figuráját groteszk humor teszi gazdaggá. Ilyen például Terus, a házmaster, aki hordozza a város mint olyan, illetve a regények és a filmek városának legendás, sőt kapuóri alakjainak történetét, gurulós bevásárlókocsija, seprűje és folytonos leskelődése azonban saját maga karikatúrájává teszik a gonosz boszorkányt. Valter, a vámpír egy Halloween-partin férkőzik közel Ida vámpírnak öltözött anyukájához, hogy rajta keresztül szerezhesse vissza a túlvilági lények hajdani birtokát, s szintén grotesksége váltja ki a nevetést: a csábító férfialakot idéző figura egyik végtagja egy valódi úszóhártyás lúdláb, amit csak a kislányok vesznek észre, ám a gyermekekre irányuló bénító varázslatát végül „elbénázza”. A képességeiben is Mary Poppinst idéző, házvezetőnői és nevelőnői feladatokat ellátó Tündi néni, aki Tamaráék háromgyermekes családjának káoszán igyekszik uralkodni a percek alatt elkészülő tortákkal és az automata működésre birt takarítóeszközökkel, valójában egy őrangyalyszerű gyermekvédelmi ügynök, vagyis egészen pontosan egy tündér. Szinte minden felnőtt szereplő hordozza ezt a kettősséget, de azokban az esetekben, ahol nem történik meg a csodásba való átlépés (például a kissé szadisztikus Dr. Aggath Dalma osztályfőnök, illetve a szintén kapuóri szerepekkel bíró iskolai portás esetében), éppen ez a feszültség, az átlépésnek a mégiscsak jelenlévő lehetősége teszi izgalmassá, különösen jól megformálttá az egyes szereplőket.

A szinte nyomasztóan gazdag gyermekkönyvpiac, jól tudjuk, hogy nemcsak az „olvasói Bildung” lehetőségeit befolyásolja, hanem rendkívül nagy szerepe van a gyermekek vizuális kultúrájának alakításában is – amit természetesen alapjaiban ronccolnak a gyermekcsatornák figurái, akik jellemzően a CGI-technológia és a Disney-rajzfilmek giccsvilágának egyesüléséből kialakult látványvilág idealizált teremtményei. A leporelló jellegű, illetve a kevés szöveget és hatalmas képeket tartalmazó lapozgatós mesekönyvek az olvasni még nem tudó gyerekek tevékenységéhez igazodnak, de a kép-szöveg aránya természetesen az utóbbi javára billen az önállóan már olvasni tudó gyerekek számára kiadott könyvekben. A mindenkori illusztráció minősége és kapcsolata a szöveggel részben esztétikai, részben hermeneutikai jelentőségű, s jellemzően együttesen rögzülnek a gyermek emlékezetében és fantáziájában. A *Mandragóra utca* 7. szereplői P. Szathmáry István rajzaiban elevenednek meg, a pontos kontúrokkal megrajzolt, a tinta és a megbarnult fénykép árnyalataival színezett figurák egyértelműen a regény sajátos humorát idézik a testek szinte groteszk formáival. Az eltúlzott, felnagyított arcvonásokkal, adott esetben hatalmas hátsóval vagy pipaszár lábakkal bíró felnőttek, a nem szép, hanem inkább bájos, megragadó vonásokkal ábrázolt gyerekek természetesen belső tulajdonságaikat viszik színre rajzolt küllemükkel, például Dalma néni vagy

Tündi néni az anyai szeretetet, Valter vagy Terus a kissé bumfordi gonoszkodást, Ida a félénkséget és a mélázó szomorúságot, Tamara a vagányságot és koraérettséget. Ezek az illusztrációk, amelyek nemcsak portrékat, hanem kisebb jeleneteket is teremtenek, inkább látásmódot, ötletet adnak a képzelet és a megértés folyamatainak az olvasásban, okot adnak a beszélgetésre és a gondolkodásra, hiszen nem végzik el a munkát a gyermeki képzelet helyett, ami szintén szükséges ahhoz, hogy Szécsi Noémi (gyerek)regényének egyszerre hétköznapi és egyszerre csodás világa működni tudjon. *(Európa)*

BÓDI KATALIN